

Vogelatlas

een nieuwe regionale atlas

● Omslag Vogelatlas Amsterdam.

Vogels zijn echte ambassadeurs van de natuur. Het is de groep dieren die ook voor de leek goed zichtbaar en hoorbaar is. Vogels vallen op en zijn in alle maanden van het jaar goed waar te nemen. Veel mensen hebben dan ook wat met vogels. Veel onderzoekers en liefhebbers van andere soortgroepen zijn ooit begonnen als vogelaar.

Door vergelijking van de huidige vogelbevolking van de regio Amsterdam met eerdere inventarisaties is te

zien dat de thema's die landelijk zorgen voor grote veranderingen in de avifauna, zoals ruimtelijke ordening, stikstofdepositie en klimaatverandering, ook hier zorgen voor kansen en bedreigingen voor vogelsoorten. Als allesbepalende soort heeft de mens een antropogeen landschap geschapen. In het Antropoceen zijn wij verantwoordelijk voor behoud van natuurwaarden, niet alleen vanwege de intrinsieke waarde van natuur, de emotionele band die velen van ons voelen met de natuur om ons heen, maar ook omdat we uiteindelijk zelf volledig afhankelijk zijn van die-

zelfde natuur, zeker op middellange en lange termijn.

Methoden en opzet van het boek

In *Vogelatlas Amsterdam* worden de soorten behandeld volgens de HBW and Birdlife International checklist of the Birds of the World (2018). Deze internationale standaard wordt ook door de internationale vogelbescherming en door de Europese Unie gebruikt. De in 2020 verschenen Europese broedvogelatlas volgt dezelfde systematiek. In 2020 en 2021 zijn de 554 kilo-

In twee jaar tijd inventariseerden 160 vogelaars de hele Amsterdamse regio op broed- en wintervogels. De gegevens zijn uitgewerkt in de Vogelatlas Amsterdam, met de focus op verspreiding en aantallen.

Amsterdam

● Op het Natuureiland bij IJburg broeden veel meeuwen. Foto: Frank van Groen.

meterhokken die geheel of deels liggen in de Amsterdamse regio geïnventariseerd op wintervogels en broedvogels, het werkgebied van de Vogelwerkgroep Amsterdam. Voor de wintervogels werden in elk km-hok twee tellingen uitgevoerd, voor de broedvogels vier. Niet alleen is gekeken naar aan- of afwezigheid, zoals bij eerdere regionale atlassen, maar ook naar abundantie. Daartoe is een verdeling in vijf aantalsklassen gemaakt. In elk km-hok is voor elke soort de aantalsklasse bepaald. Op de verspreidingskaarten in Vogelatlas Amsterdam is daardoor direct te

zien wat de belangrijkste regionale gebieden zijn voor elke soort. Ook van alle soorten samen, Rode Lijstsoorten en van soortgroepen zijn illustratieve kaarten opgenomen in het boek.

Na uitleg van methode en een beschrijving van de landschappelijke veranderingen die in de Amsterdamse regio hebben plaats gevonden, volgen hoofdstukken over vogelgroepen en wordt een vergelijking gemaakt met de gegevens van eerdere atlassen. Het gaat dan om Randstad en broedvogels (Van Dijk *et al.*, 1981), Sijsjes en Drijfsijsjes (Mel-

● De wilde eend, zoals dit paartje in de Amstel, is nauwelijks gemist door de atlasstellers. Foto: Frank van Groen.

chers & Daalder, 1996) en de Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels (Scharringa *et al.*, 2010). Met de km-hok-gegevens van de laatste twee konden vergelijkingskaarten worden gemaakt. Die zijn opgenomen bij de soortbesprekingen. Kanttekening is wel dat 37% van de Amsterdamse regio voor de Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels destijds matig of niet is onderzocht. Om geen verkeerde conclusies te trekken zijn de km-hokken waar het om gaat op de vergelijkingskaarten aangegeven. De gegevens van Randstad en broedvogels betreffen kwantitatieve gegevens op telgebiedniveau, alleen van het gebied ten zuiden van het IJ en het Noordzeekanaal. Voor dat gebied kon een interessante vergelijking worden gemaakt tussen de huidige populatie en die in de jaren zeventig.

Driekwart van het boek wordt gevormd door 196 soortbesprekingen. De soorten zijn volgens een min of meer vast format beschreven door 60 soortauteurs, veelal regionale vogelaars die ook één of meer km-hokken telden voor het project. Soorten die zowel broed- als wintervogel zijn, worden op twee pagina's behandeld, vogels die alleen broedvogel

Minste aanvullende waarnemingen (%)							
Broedvogels	BMP/LOS	WNG	% Aanv	Nhok	Wintervogels	% Aanv	Nhok
Wilde eend	2	0	2	455	Wilde eend	3	461
Meerkoet	2	0	2	466	Zwarte Kraai	3	460
Stadsduif	1	1	2	188	Koolmees	3	409
Koolmees	2	0	2	418	Ekster	3	427
Huisemus	1	1	2	340	Meerkoet	4	485
Spreeuw	2	0	3	276	Merel	4	397
Pimpelmees	3	0	3	375	Pimpelmees	4	387
Merel	2	1	3	419	Stadsduif	4	214
Kauw	2	2	4	310	Soepeend	5	326
Winterkoning	3	1	4	411	Waterhoen	5	406

Meeste aanvullende waarnemingen (%)							
Broedvogels	BMP/LOS	WNG	% Aanv	Nhok	Wintervogels	% Aanv	Nhok
Kerkuil	74	4	78	27	Houtsnip	91	129
Zomertaling	70	4	74	23	Rietgans	91	23
Sprinkhaanzanger	20	52	72	46	Krooneend	88	26
Spotvogel	19	50	70	105	Bokje	88	25
Ijsvogel	62	7	68	60	Bosuil	88	24
Bosuil	51	16	68	37	Topper	83	24
Appelvink	31	36	67	36	Roek	83	29
Roodborstapuit	17	48	65	23	Goudvink	80	46
Goudvink	32	32	65	31	Keep	79	43
Roerdomp	9	55	64	22	Pijlstaart	78	23

● Top tien van de soorten met relatief weinig en veel aanvullende waarnemingen (% Aanv), zowel broedvogels als wintervogels, voor broedvogels uitgesplitst naar bron (BMP/LOS = percentage aanvullende waarnemingen afkomstig van BMP-inventarisaties en losse meldingen, WNG = percentage aanvullende waarnemingen afkomstig van Waarneming.nl, Nhok = aantal km-hokken waarin een soort is vastgesteld als broed-/wintervogel).

of wintervogel zijn op één pagina. Voor regionaal zeldzame soorten is een halve pagina gereserveerd. De soortbesprekingen worden hier en daar onderbroken door intermezzo's met verdiepende informatie over bijvoorbeeld ganzen, weidevogels en gebouwwonende soorten.

Na de soortbesprekingen worden kort de soorten beschreven die verdwenen uit de regio Amsterdam als broedvogel, of erg zeldzaam voorkomen en niet in deze atlasperiode zijn vastgesteld.

Omdat de auteurs het belangrijk vinden dat de regio Amsterdam ook in de toekomst een kwalitatief goed leefgebied zal zijn voor vogels zijn aanbevelingen opgenomen voor bewoners, beheerders en beslissers om de vogelrijkdom te behouden en zo mogelijk nog te verbeteren. Tot slot wordt een lijst gepresenteerd met alle ooit in de Amsterdamse regio in het wild waargenomen vogelsoorten, met hun status, aantal voorkomens in kilometerhokken en populatieschatting.

Enkele resultaten

Voor een groot deel sluiten de resultaten van Vogelatlas Amsterdam aan bij landelijke en provinciale trends. Zo doen bos- en struweelvogels het goed en gaan weidevogels achteruit. Vergeleken met de jaren negentig zijn watervogels (futen, ganzen en

eenden) nog het meest toegenomen. De vijf soorten die in verspreiding het sterkst afnamen zijn kempiaan, patrijs, grote lijster, wulp en boomvalk. Dit zijn niet voor niets allemaal ook Rode Lijst-soorten. De vijf soorten die hun verspreiding het meest zagen toenemen in de Amsterdamse regio zijn nijlgans, grauwe gans, halsbandparkiet, kleine mantelmeeuw en ijsvogel. De ijsvogel profiteert van het opwarmende klimaat en de activiteiten van vrijwilligers die wanden aanleggen.

Omdat ook het stedelijke gebied in de Amsterdamse regio nu goed is onderzocht, en veel aanvullende gegevens zijn gebruikt, kon de verspreiding en aantalsontwikkeling van stedelijke soorten als halsbandparkiet, grote alexanderparkiet, stadsduif en gierzwaluw completer en gedetailleerder in kaart worden gebracht dan bij eerdere atlassen het geval was.

Opvallend is dat vogels van erven en bebouwing het in de steeds meer verstedelijkende Amsterdamse regio relatief slecht doen. Hoewel de verspreiding van deze groep met 0,6% marginaal afnam, is het oppervlak van hun biotoop wel sterk toegenomen. Door stedelijke verdichting, minder gunstig beheer van stedelijk groen en een andere manier van bouwen is de kwaliteit van hun leefgebied er waarschijnlijk

niet op vooruitgegaan de afgelopen decennia.

Vergeleken met de jaren zeventig zien we in het gebied ten zuiden van het IJ en het Noordzeekanaal grote veranderingen die per soort enorm kunnen verschillen. Zo broedden er destijds nog geen grauwe ganzen, nijlganzen, ooievaars, buizerds, kerkuilen, ijsvogels, Cetti's zangers en appelvinken in de Amsterdamse regio, soorten die nu redelijk tot heel gewoon zijn. De nu algemene krakeend nam toe van 6 tot 7 paartjes tot 620 tot 840 paar. Soorten als strandplevier (destijds 62-83 territoria), zomertortel (71-90 territoria) en kuifleeuwerik (43-60 territoria) verdwenen geheel. Ook landelijk dreigen deze soorten uit Nederland te verdwijnen of zijn dat al (kuifleeuwerik).

Ook namen er soorten dramatisch af, zoals de toen algemene en tegenwoordig zeldzame patrijs. Destijds werd de populatie geschat op 410 tot 566 paar, nu op een schamele 5 tot 10 paar. Door verstedelijking, verparking en intensivering van het grondgebruik namen de aantallen weidevogels sterk af. De populatie van de zes steltlopers scholekster, Kievit, grutto, kempiaan, watersnip en tureluur nam af met 34 tot 50%, die van de weidezangvogels veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart zelfs met 80 tot 86%.

● De meest wijdverspreide soort in de Amsterdamse regio is de meerkoet, zowel in de broedtijd als in de winter. Foto: Frank van Groen.

Aanvullende waarnemingen

De gegevens van de atlastellingen in km-hokken vormen de basis van dit boek. Zeldzame soorten of soorten met een lage trefkans kunnen makkelijk gemist worden. Ook waren er niveaoverschillen tussen de tellers. Om het beeld zo compleet mogelijk te maken, is daarom gebruik gemaakt van aanvullende waarnemingen, variërend van BMP-broedvogelinventarisaties, losse meldingen van broedgevallen, vlakdekkende provinciale tellingen en natuurlijk de gegevens van Waarneming.nl. Voor de wintervogels is aanvullend alleen gebruik gemaakt van Waarneming.nl. In bijgaande tabel is de top tien opgenomen van soorten met de minste en de meeste aanvullende waarnemingen, voor zowel broedvogels als wintervogels en met ook het aantal km-hokken waar een soort is vastgesteld in de Amsterdamse regio, indien meer dan twintig. De telgegevens van algemene goed waarneembare soorten, vogels die relatief weinig in Waarneming.nl

worden ingevoerd, bleken vrijwel compleet te zijn. Voor soorten als wilde eend, meerkoet, stadskuif, koolmees en huismus was maar 2% van het broedvoorkomen in km-hokken afkomstig van aanvullende waarnemingen. Behalve huismus staan ze ook bij de wintervogels in de top tien.

Aan de andere kant van het spectrum staan kerkuil, zomertaling, sprinkhaanzanger en spotvogel, soorten waarvan meer dan 70% van het broedvoorkomen in km-hokken afkomstig is van aanvullende waarnemingen. Voor kerkuil en zomertaling waren deze waarnemingen voor het overgrote deel afkomstig van BMP-tellingen (zomertaling) en/of losse waarnemingen (kerkuil) en bij sprinkhaanzanger en spotvogel van Waarneming.nl.

Al met al is Vogelatlas Amsterdam een 'must-have' voor iedereen die geïnteresseerd is in vogels in stedelijk gebied, stedelijke rafelranden, natuur en landbouw rond de stad, en in Amsterdam in het bijzonder.

Het boek telt 400 pagina's, bevat vele fraaie kaarten en foto's en kan besteld worden via de website van de Vogelwerkgroep Amsterdam, <https://www.vogelsamsterdam.nl/bestel/>, maar wees er snel bij, want de oplage is beperkt.

Frank van Groen
fm.vangroen@kpnmail.nl

Literatuur

- DIJK, J. VAN, H. VAN DER KOOIJ, M. LOK, P. MEININGER, J. VAN STRATEN & J. VINK, 1981. Randstad en broedvogels. Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, Tilburg.
- MELCHERS, M. & R. DAALDER, 1996. Sijjes en drijsijjes, de vogels van Amsterdam. Schuyt & Co, Haarlem.
- SCHARINGA, K., W. RUITENBEEK & P.J. ZOMERDIJK (red.), 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. SVN en Landschap Noord-Holland.
- HBW-BIRDLIFE Checklist version 3, 2018. datazone.birdlife.org/userfiles/file/Species/Taxonomy/HBW-BirdLife_Checklist_Version_3.pdf. Geraadpleegd op 1 maart 2022.